

CZÁRÁN GYULA

Hazlinszky Tamás

ÖSSZEFOGLALÁS

Czárán Gyula a századforduló előtt és után hatalmas, az ottani természetjárást megalapozó feltáró tevékenységet fejtett ki az erdélyi Bihar-hegységben. A karsztjelenségekben gazdag hegység számos barlangját járta be elsőként, tette hozzáférhetővé a látogatók számára és írta le részletesen.

Új adattal gyarapodtunk a közelmúltban Czárán barlangos múltjával kapcsolatban. Az aggteleki Baradla-barlangban tett látogatásáról tanúskodik a barlang áttanulmányozott vendégkönyve. Az 1893-ban tett barlangtúra olyan nagy hatással volt rá, hogy versírásra is ihlette.

Czárán Gyula neve a közvélemény tudatában a Bihar turistafeltárójaként vált ismertté. Méltán, hiszen a tágabb értelemben vett Bihar, az Erdély-szigethegység majd minden területén dolgozott és alkotott maradandó turistalétesítményeket, melyek a mai napig léteznek és szolgálják a turisták ezreit.

Kevésbé ismert azonban, hogy a barlangok területén is jelentős volt tevékenysége. Nem állíthatjuk róla, hogy barlangkutató volt, de a barlangokat a természet részeként és különleges alkotásaként tekintette, s így feltárásukat, hozzáférhetővé tételüket éppúgy feladatának tekintette, mint a természet felszíni látványosságaiét.

Seprősi Czárán Gyula 1847-ben született Seprősen, örmény származású, de magyar nemességet kapott földbirtokos családban. A kor szellemének megfelelően jogot tanult Pesten és Bécsben, majd beutazta Európát. Különösen az Alpok már akkori turista feltártsága ragadta meg. Visszatérve a családi birtokra, annak kezelését vette át apja kívánságára.

A közeli hegyek már fiatal kora óta vonzották, de a birtok ügyeinek intézése kevés időt engedett kedvenc szenvedélyének űzéséhez. Apja halála után, 1890-ben azonban gyökeresen változtatott életén. Birtokait bérbe adta, s életének hátralevő több mint 15 évét a Bihar feltárásának szentelte.

Menyházára költözött, ahol a téli hónapokat töltötte, míg hóolvadástól az új hó megjelenéséig fent a hegyekben pásztorkunyhókban, barlangokban húzódott meg. Kedvenc tartózkodási helye a Galbina egyik barlangja, a „komfortosan” berendezett „Hotel Galbina” volt. Közben, hogy szakértelmét fejlessze, 45 évesen beiratkozott a selmecbányai Bányászati Akadémiára.

Czárán Gyula gazdag turista tevékenységét már sokan részletesen ismertették. E helyen nem is ezt kívánjuk méltatni, ezért csak legjelentősebb alkotásait soroljuk fel. Tizenöt esztendő alatt több mint 1000 km turistautat épített ki és látott el jelzésekkel.

Ezen utak nagy részén hidakat, pallókat, létrákat, korlátokat helyezett el és sok esetben folyamodott robbantáshoz is. Kedvenc területe a központi Bihar volt, ő fedezte fel és nevezte el Biharfüredet, tevékenysége nyomán vált a hegység egyik turistaközpontjává. A biharfüredi kirándulásokról írt 263

Zichy-barlangrészlet. Paradicsom. Elefántfűl.

Század eleji képeslap

oldalas, rendkívül pontos könyve a hegység első teljes túrakai.

Barlangokkal kapcsolatos tevékenysége is meglehetősen gazdag. Czárán előtt csak az osztrák Schmidl járta be a Bihart és írta le tapasztalatait (Das Bihar-gebirge) 1863-ban, továbbá K. Nagy Sándor Biharország c. 1884-ben megjelent művében írt le néhány természeti jelenséget.

Czárán egyik legnagyobb eredménye, hogy számos olyan barlangot fedezett fel, melyeket sem a nagy elődök, nehéz megközelíthetőségük miatt pedig sem a helyi lakosok nem ismertek. Egyik kiemelkedő barlangi tevékenysége a Meleg-Szamos vadregényes forrásvidékének feltárása, kiépítése volt, melynek a Szamosbazar nevet adta, benne a 260 m hosszan végigjárható sziklaalagúttal, az Aragásza-barlanggal. E csodálatos területeket a Turisták Lapjában ismertette, mely 1905-ben 39 oldalas különnyomat formájában önállóan is megjelent.

Barlangos szempontból legjelentősebb a Meziádi-barlanggal kapcsolatos tevékenysége. A barlang első szakaszát már Schmidl is ismerte és feltérképezte. K. Nagy Sándor leírása szerint is csak ez az első szakasz volt ismert. Czárán viszont az egész, közel 3,5 km hosszú barlangot felkutatta, lépcsőkkel, létrákkal járhatóvá tette, és a cseppkőképződményeket elnevezte. 1902-ben fejezte be a munkát, s az 1903-ban megjelent „Kalauz a Biharfüredi kirándulásokhoz” c. könyvében 16 oldalon ismertette a barlangot és adott útmutatót a bejáráshoz.

Nevéhez fűződik többek között a Galbina szurdokának és barlangjainak, a Csodavár pazar szakadékdolinájának és barlangja első részeinek, a menyhási Citramontán-barlangnak feltárása és kiépítése is.

Jelentős szerepe volt a révi Zichy-barlang (most Révi-vizesbarlang) feltárásában. 1903 novemberében az általa végzett robbantások nyomán jutottak be Handl Károllyal a barlang első részeibe. A további feltárásban és kiépítésben személyesen már nem vett részt, de állandóan figyelemmel kísérte és támogatta a munkákat. A barlang 1905. évi megnyitására az Erdély c. folyóiratban részletes leírást ad a barlang bejárható részéről, mely 18 oldalas különnyomatban önálló füzetként is megjelent. Figyelemre méltó e füzetben Czárán magyarosítási szándéka, érdemes idéznünk: „Báb-oknak nevezem a barlang talajából felnyúló, alulról felfelé nőtt képződményeket (a stalagmitokat). Csap szóval jelölöm azokat, melyek felülről lefelé, a barlang mennyezetéről csüngnek alá (stalagtitok). Azon cseppkő-

Czárán bejegyzése az Aggteleki-barlang emlékkönyvében

16. Czárán Gyula Orvad
 Más nevét az ember hívja réj tisztán,
 a saját magját elhűdli székta,
 Így az orsronnyjal is: másnak sé-
 peljünk,
 Jó magunkét pedig nem becsüljük
 s. k. r. a

A Baradlához.

Építőd dúspontok kerékkel hinté
 A díszítésnél kincseit rend; —
 A szivárványok paroláján sárga
 Borítja lünder-bermék falát.....
 Hullámok föl's alá bennünk az érces:
 Emitt körüldünk minden — lünder báj; —
 Adóbb minden komor, — élési kelkünk
 Sötét, nyomor sötét, rémes borradály.....
 Emitt tündéreké esarmokát a menynek
 Tarsad föl bémuló szemünk előtt; —
 Adóbb meggyűlölés lent pokolban lakjuk,
 Hük fen a menyben voltunk még előbb. —

Csodálatos kőzetekből állagukból,
 Hogy rábökölve káprázik a szem.....
 Mindenféle dísz, rajzolás, fény, pompa.....
 — Remekbe állított D — úgy maeni. —

Csak egyet, egyet még is elhibarott:
 Hogy magyari földre, horvánt helyezett,
 Kéink adott, — hük nem körödünk véled,
 Nem tudjuk meg nem érjük becsedet.....
 Kérgesnek megé, ha gyha bína kéged,
 Borítóna járna ott a felvilág.....
 És mi? — komor, kemény, és, összerakunk,
 Mit a természet késszen répot ad! —

Szeptember 18. 1893. Czárán Gyula

burkolatoknak jelölésére pedig, melyek a barlang falain végigszivárgó vízből képződve, ezeket mintegy pánccszerűen beborítják, a vért szót használom”.

A barlangot utoljára 1905 decemberében, néhány héttel 1906. január 6-án bekövetkezett halála előtt látogatta meg.

Czárán barlangos múltjából érdekes új ismerethez jutottunk a Baradla-barlang 1877-ben megnyitott vendégkönyvének tanulmányozása során. A becses barlangtörténeti emlék 208—209. oldalának tanúsága szerint Czárán 1893 szeptemberében több napot töltött Aggteleken. Első bejegyzése 16-i keltezésű; valószínűleg aznap érkezett és a barlangot még nem látta, mert csak — szokásos kritikai szemléletével —

az olvashatatlanul aláírókra tett megjegyzést. A Baradlát minden bizonnyal 17-én látogatta meg, majd másnap az előző napi élmények versírássa ihlették.

A vers nem költészeti remekmű, de híven tükrözi Czárán csodálatát a természet alkotásaival szemben és elkeseredését természeti értékeink elhanyagolásával kapcsolatban.

Hazslinszky Tamás
 Budapest
 Törökőr u. 68.
 1145

IRODALOM

- BALOGH E. (1932): A meziádi „Czárán” cseppkőbarlang — Erdélyi Múzeum 7—12. sz.
 CZÁRÁN GY.: A révi Zichy-cseppkőbarlang — Különnyomat az „Erdély” 1905. 1—2. sz.-ből
 CZÁRÁN GY.: A Szamosbázár — Különnyomat a „Turisták Lapja” 1905. 5—9. sz.-ből
 IFJ. MÁTYÁS V.: Czárán nyomdokain — Turista Élet 1934. 5—6. sz.
 PAPP K.: Czárán Gyula — Turisták Lapja 1906.
 PAPP L.: Épül az első bihari turistaház — Turisták Lapja 1932. 7—8. sz.
 PAPP L.: A meziádi Czárán-barlang — Turisták Lapja 1932. 9. sz.
 PAPP L. (1939): Seprősi Czárán Gyula — In: A Bihar hegység meghódítása — Saját kiadás.
 PAPP L.: Czárán-ünnepség Biharban — Turisták Lapja 1930. 8—9. sz.

GYULA CZÁRÁN

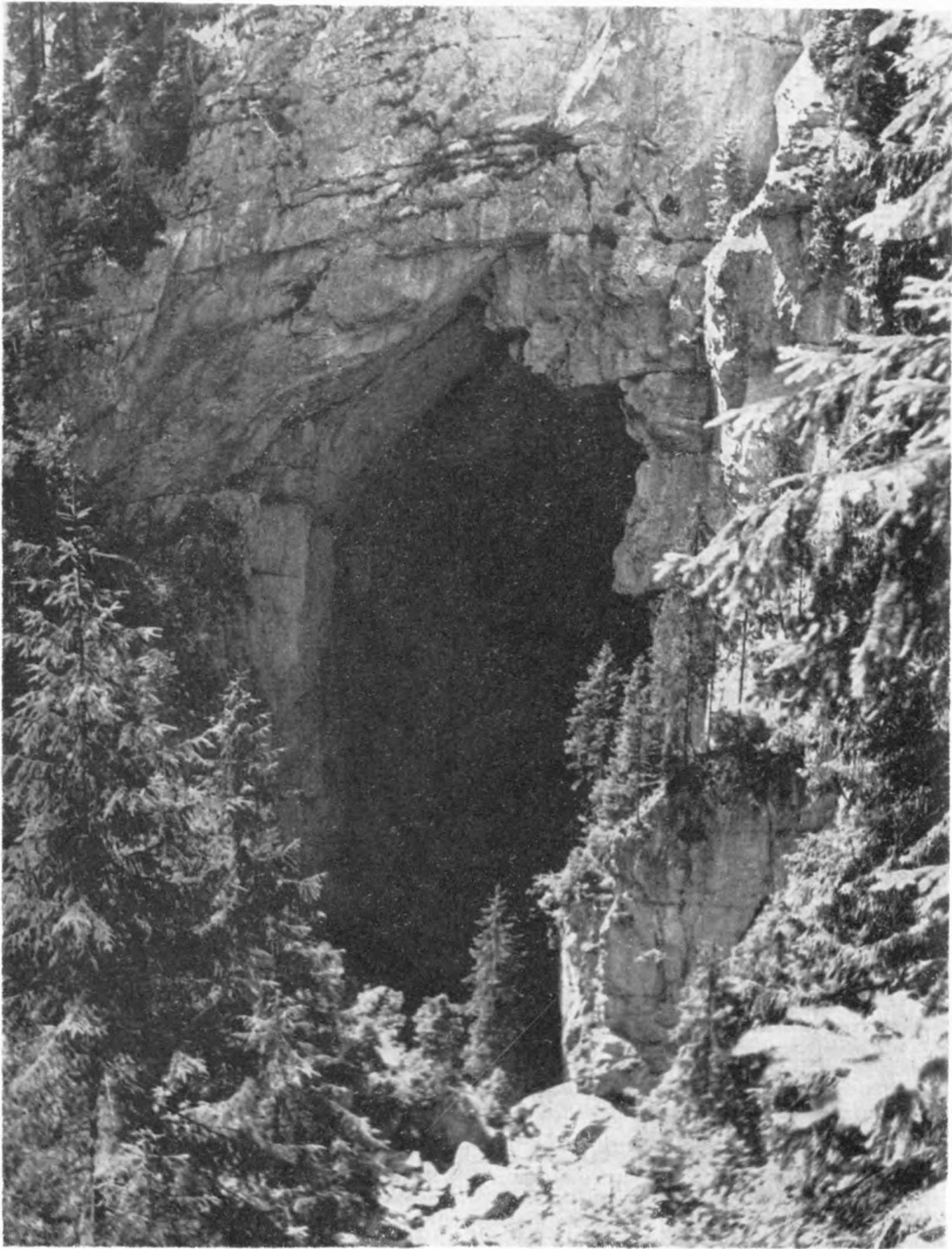
Around the turn of the century, Gyula Czárán excelled with an enormous exploration activity in the Bihar Mountains of Transylvania founding tourism there. He explored numerous caves in the mountains, rich in karst phenomena, made them accessible for visitors, and described them for the first time.

Recently, new data emerged in relation with Czárán's speleological activities. The visitors' book of the Baradla Cave at Aggtelek reminds of his visit to the cave. The tour in 1886 had so deep an impression on him that it even made him write a poem.

ДЮЛА ЦАРАН

Дюла Царан выполнил огромную разведывательную работу в конце прошлого-начале этого века, обосновывающую туризм в горах Бихар в Трансильвании. Он первым обходил многие пещеры гор, богатых карстовыми явлениями, сделал их доступными для посетителей и описал их подробно.

В недалеком прошлом мы получили новое сведение относительно спелеологического прошлого Царана. О его посещении пещеры Барадла в Аггтелек свидетельствует запись в книге гостей пещеры. Поход по пещере в 1886 году оказал на него такое впечатление, что он начал писать стихи.

A Csodavár bejárata (Hazslinszky Tamás felvétele)